

GESPREKSSTOF 1: VREEMDELING

Volgens de UNHCR, de vluchtelingenorganisatie van de VN, waren er in 2014 bijna 60 miljoen mensen op de vlucht voor conflicten en geweld. Sinds die tijd is het aantal ontheemden alleen maar gegroeid. Het aantal mensen dat naar huis kon terugkeren is gering: in 2013 slechts zo'n 20.000. De UNHCR verwacht dat deze trend zich nog zal doorzetten.¹

Een deel van deze ontheemden zoekt zijn toevlucht in Europa, dus ook in Nederland. Dat heeft tot veel maatschappelijke discussie geleid. Want de komst van grote groepen mensen 'van buiten' roept vragen en onzekerheden op. Vragen over opvang, huisvesting, onderwijs, integratie. Maar ook onzekerheden: wat betekent het voor ons dorp of onze wijk als er 'vreemde' mensen bijkomen? Er zijn al te weinig betaalbare huurhuizen: moet mijn zoon dan nog langer op de wachtlijst staan? Helaas is de discussie over ontheemden en vluchtelingen vaak gepolariseerd. Het besef dat de vreemde die aan de poorten klopt een mens is als wijzelf dreigt uit het zicht te verdwijnen.

Daarom willen we op de Dag van het Jodendom 2017 een bijdrage leveren aan het verwijden van het blikveld en de vraag verbreden: Wat betekent dat, 'vreemdeling' zijn?

Wanneer ben je eigenlijk 'vreemdeling'? Wat is onze persoonlijke ervaring met 'vreemdeling zijn'? Wat zijn onze ervaringen als christenen en Joden? Wat zeggen onze religieuze tradities hierover? We willen ook aandacht besteden aan de andere kant van de thematiek: wat betekent het om vreemdelingen te ontvangen? Wat is gastvrijheid? Hoe zijn wij goede gastheren/vrouwen. Wat zijn de ervaringen binnen onze eigen (geloofs-) gemeenschap. Wat kunnen we leren van onze traditie? De vragen over gastvrijheid komen in *Gespreksstof 2: Gastvrijheid* aan de orde.

Doel van dit materiaal

Dit materiaal voor gesprekskringen biedt een rode draad voor een open gedachtewisseling over een actueel thema. Het is bedoeld als handreiking om in parochies en (oecumenische) gesprekskringen het gesprek over het thema 'vreemdeling' te begeleiden. Bij deze gesprekken gaat het niet om politieke discussies of het komen tot gezamenlijke stellingnamen. Het gaat eerder om het samen verkennen wat het wezenlijk betekent: vreemdeling en gastheer/vrouw te zijn.

Inhoud

In deze bijdrage staat het thema 'vreemdeling' centraal. Daarmee wordt niet automatisch de buitenlander, de 'allochtoon' of de vluchteling bedoeld. In het Nederlands betekent 'vreemdeling' ook 'onbekende, persoon die men niet kent of die niemand kent' en 'onbekende op een bepaald terrein.'

¹ <http://www.rodekruis.nl/campagnes/vluchtelingen-wie-kies-jij/vluchtelingenproblematiek-feiten-cijfers> en <http://www.vluchtelingenwerk.nl/feiten-cijfers/cijfers/wereldwijd>

Een 'vreemde' is iemand die van buiten komt of ergens buiten staat. Ieder van ons heeft de ervaring ergens binnen te moeten komen. Meestal lukt dat en verwerven we ons een plaats in onze nieuwe omgeving. Soms lukt dat maar ten dele of helemaal niet en voelen we ons buitenstaanders. Deze universele menselijke ervaring vormt het uitgangspunt van deze *Gespreksstof 1: Vreemdeling*. Aan de hand van een serie vragen komt hierin telkens een ander aspect van het begrip 'vreemdeling' aan de orde.

Opzet en doelgroep

De thema's die hierboven beschreven zijn worden in deze lesbrief stap voor stap verkend.

Het materiaal voor elke stap is als volgt opgebouwd:

- Korte introductie van het thema
- Teksten en vragen
- Voor de begeleider: toelichting, suggesties voor antwoorden.

Deze 'gespreksstof' is opgebouwd van gemakkelijk (stap 1) naar moeilijk (stap 5 en extra), van nauw aansluitend bij de ervaringen in het dagelijks leven tot meer theoretisch.

Het materiaal is flexibel van opzet: niet alle stappen hoeven uitgewerkt te worden. De begeleider kan met het oog op zijn/haar doelgroep een selectie maken en het geboden materiaal zelf aanvullen. U kunt op grond van een selectie een eenmalig gesprek organiseren of juist in een programma van drie of vier bijeenkomsten alle stappen aan de orde laten komen.

Vreemdeling

Mensen hebben een ingebouwde reserve tegenover het onbekende, tegenover dat wat 'anders' is. We voelen ons veilig bij wat we kennen en herkennen; we wantrouwen wie en wat ons vreemd is. Soort zoekt soort, zeggen we in het Nederlands. Die hang naar veiligheid kan uitlopen in vooroordelen en het leggen van de schuld voor moeilijke situaties bij mensen die anders zijn dan wij; dan ontstaat het mechanisme van de zondebok.

1: Wanneer was ik vreemdeling...?

We beginnen met een vraag: Wanneer voelde u zich voor het laatst een vreemdeling?

In het voorbeeld hieronder vertellen twee mensen over hun ervaringen als 'vreemdeling'.

"Ik heb als arbeiderskind op het gymnasium gezeten. Mijn klasgenoten kwamen bijna allemaal uit rijkere gezinnen, met hoogopgeleide ouders. Voor hen was het heel gewoon om naar het theater te gaan, in het weekend naar New York te vliegen, enzovoort. Ik voelde me er nooit echt op mijn gemak. Nu werk ik aan een universiteit, maar ik blijf het verschil voelen met mijn collega's uit andere milieus. Het is net of ik door mijn achtergrond bepaalde codes mis."

(Man, 42 jaar)

"Ik ken hier niemand, mijn burens zijn buitenlanders die zeg ik vriendelijk gedag en de kinderen roepen altijd onze hond en dan praat ik eventjes met ze maar meer heb ik niet. Ook met de hond uitlaten zeg ik mensen gedag en that's it!!!"

Niemand loopt zomaar ff binnen, iedereen is op afstand. Heel anders dan ik gewend ben, ik kom uit Brabant daar zijn mensen opener en vriendelijker. Gemoedelijker."

(Vrouw, 37 jaar, net verhuisd van Brabant naar Zuid-Holland)

(Bron: <http://plazilla.com/page/4294990457/vreemdeling-in-een-vreemde-stad>)

Vragen:

Herkent u deze situaties? In welke situatie voelde u zich een 'vreemdeling'?

Voor de begeleider

In deze fase van het gesprek gaat het om het herkennen en benoemen van de ervaring van 'vreemdeling zijn'. Noteer belangrijke steekwoorden uit de verhalen van de deelnemers op een flap-over of maak een woordspin of mindmap met deze woorden. Denk aan woorden als: binnen – buiten – onbekend – woonplaats – ongemakkelijk – nieuw – spannend – onzekerheid – vertrouwen – je thuis voelen enzovoort. Probeer samen te ontdekken waarin de verschillende ervaringen overeenkomen en vat samen aan de hand van vragen als:

- 1) Vreemdeling zijn – wat is dat eigenlijk?
- 2) Vreemdeling zijn – wat doet dat met je?
- 3) Wanneer ben je geen vreemdeling meer?

2: Je thuis voelen

“Sinds twee maanden woon ik met mijn gezin weer in Nederland. Voor mij is het terug zijn een feest van herkenning. Anders is dit voor mijn dochtertje. Zij is geboren in Amerika en opgegroeid in Singapore en kent Nederland alleen van de vakanties. Nederland is voor haar een lange reis in het vliegtuig, sneeuw, enge fietsers en familiebezoekjes. Hoe anders het is om ergens te wonen dan er op vakantie te zijn, kun je aflezen aan mijn dochtertje. Waar ze van haar bezoeken aan Nederland intens genoot van alles wat anders was, is het nu opeens allemaal niet goed. De taal is moeilijk, het eten niet Aziatisch, het is te nat en te koud en de zon schijnt te weinig. Mijn dochter voelt zich een vreemde in dit land.”

(Bron: <http://filosofie.be/blog/frans-existentialisme-en-de-status-van/3867/ik-wil-niet-dat-ge-nederlands-over-de-vreemdeling/?print>)

Voormalig vluchteling Louiza Saitova gaat fierljeppen:

<https://www.youtube.com/watch?v=4-6SLwGyGMs>

Vragen: Wat is ervoor nodig om de dochter van de schrijver zich thuis te laten voelen?
Wat kun je als (groot)ouder daaraan doen?

Wat kun je als ‘vreemde’ doen om je meer thuis te voelen? Denk aan uw eigen ervaringen.
Welke tips heeft u voor de man en de vrouw uit het tekstblok bij 1 (blz. 3)?
Wat zou de omgeving kunnen doen om het gevoel van vreemd-zijn van deze personen te doorbreken?

Wat heeft Louiza Saitova (filmpje) gedaan om zich in Friesland thuis te voelen?
Wat zou de omgeving gedaan kunnen hebben zodat ze zich meer thuis voelde?

4

3: Vreemdelingen in ons midden

De ervaringen bij 1: *wanneer was ik vreemdeling*, willen we hier verbinden met de ervaringen uit de Traditie. We hebben allereerst een aantal teksten uit de Tora gekozen en de uitwerking daarvan bij enkele rabbijnse geleerden. Daarnaast komen enkele teksten uit de Profeten aan de orde en een tekst uit het Nieuwe Testament, Matteüs 25,31-46.

In de Tora is de ervaring van vreemdeling zijn (in Egypte) gekoppeld aan omgang met de vreemdeling in ons midden.

Kerntekst 1

Een centrale tekst over de omgang met vreemdelingen is **Exodus 22,20**. De context is een serie regels over omgang met diefstal, lenen, en deze gaat plotseling over naar omgang met kwetsbare personen.

²⁰ U mag een vreemdeling niet slecht behandelen en hem het leven niet moeilijk maken, want u hebt zelf als vreemdeling in Egypte gewoond. ²¹ Weduwen en wezen moet u geen onrecht aandoen. ²² Als u hun tekort doet en hun klagen tot Mij opstijgt, dan zal Ik gehoor geven aan hun klagen. ²³ Mijn toorn zal losbarsten en met het zwaard zal Ik u doden: uw vrouwen worden weduwen, uw kinderen wezen. (Willibrordvertaling 2012)

Nahama Leibowitz zegt in 'Studies in Shemot' dat het onderliggende thema van de verzen 20-26 het gebod is om te oefenen in zelfbeheersing, juist waar de verleiding het grootst is je te laten gelden, namelijk in relatie met de zwakkeren en weerlozen. De omgang met de vreemdeling is überhaupt een hot item in de Schrift. 36 keer wordt het volk vermaand om op een goede manier met de vreemdeling om te gaan en deze niet onderdrukken.

²⁰ "U mag een vreemdeling niet slecht behandelen en hem het leven niet moeilijk maken..."

In de *Mekhilta* (= commentaar op het boek Exodus) vragen de geleerden: Waarom twee uitspraken? Het ene gaat over 'woorden', het andere over 'geldzaken'. De 'woorden' betreffen iemand neerbuigend behandelen, verwijzend naar zijn niet (of andersoortige) godsdienstige verleden. De geldzaken spreken voor zich.

"... want u hebt zelf als vreemdeling in Egypte gewoond." Dit wordt vergeleken/ verbonden met Exodus 23, 9: **"Vreemdelingen mag u niet slecht behandelen. U weet zelf hoe een vreemdeling zich voelt, omdat u ook als vreemdeling in Egypte gewoond hebt."** 'Slecht behandelen' wil zeggen: mishandelen met woorden – aldus Rasji, (=Rabbi Sjloomo Jitschaki, een van de grootste Joodse commentatoren uit de geschiedenis, 1040 – 1105). Volgens Rasji is de oproep "niet slecht behandelen, want u hebt zelf in Egypte gewoond" er ook om te voorkomen dat de vreemdeling jou slecht behandeld met het argument: "jij bent ook van vreemde herkomst." Zoals de Mekhilta (B.M., 59b) zegt: verwijt de ander niet een fout die je zelf ook maakt.

 5

Rasji en Rambam (= Maimonides = Rabbi Mosjé ben Maimon, 1138-1204) gaan echter nog stap verder en leggen een link met Exodus 3, 9b: **En Ik heb gezien hoe de Egyptenaren hen onderdrukken...** ('onderdrukken' is het zelfde Hebreeuwse woord als 'slecht behandelen'). Aan de ene kant roepen zij op tot identificatie met de onderdrukten – maar het lijkt wel of zij ook de menselijke hardnekkigheid in deze onderkennen – aan de andere kant benadrukken zij dat God de onderdrukking toen heeft gezien en wellicht nu ook! (Zie o.a. Prediker 4,1)

Kerntekst 2

Een andere tekst uit de Tora die de identificatie met de 'vreemdeling' bewerkt, is Deut. 26, 3-7. Mozes blikkt vooruit op de in bezit name van het land dat de Eeuwige beloofd heeft. Het volk zal er wonen en oogsten. Als dank daarvoor wordt het eerste en beste van de oogst aan de Eeuwige gegeven. Tegenover de voorspoed dat zij in het land genieten staat het besef dat zij dit niet zelf bewerkt hebben, maar te danken hebben aan de Eeuwige:

U moet naar de priester gaan die er in die dagen is, en hem zeggen: “Vandaag belijd ik voor de HEER mijn God, dat ik in het land ben gekomen, dat Hij onze vaders onder ede beloofd heeft.”
⁴ De priester neemt dan de korf van u aan en zet hem voor het altaar van de HEER uw God. ⁵ Dan moet u, staande voor de HEER uw God, het woord nemen en zeggen: “Mijn vader was een zwerfende Arameeër. Hij is met een klein aantal mensen naar Egypte gegaan en, terwijl hij daar als vreemdeling verbleef, een groot, machtig, talrijk volk geworden. ⁶ Toen de Egyptenaren ons slecht behandelden, ons onderdrukten en ons harde slavenarbeid oplegden, ⁷ hebben wij tot de HEER, de God van onze vaders, geroepen. En de HEER heeft ons verhoord en zich onze vernedering, ons zwoegen en onze verdrukking aangetrokken (...) (Willibrordvertaling 2012)

De rabbijnen benadrukken de verbinding tussen volk en individu. ‘Vandaag belijd ik...’: ‘ik’ is zowel het volk als de enkeling die dit uitsprekt. In het woord ‘vandaag’ klinkt de verbinding tussen verleden en heden. Het is niet: ‘toen mijn voorouders’, maar: ‘ik vandaag’. Zie bijvoorbeeld ook de viering van Pesach, waarbij men ‘vandaag’ uittrekt uit Egypte.

De eerstelingen van de oogst worden geofferd in het besef dat we afstammen van één rondlopende (= verloren gaande/gegane; het Hebreeuws werkwoord ‘bd = verloren gaan, rondlopen) man uit een ver land, die in Egypte als vreemdeling verbleef. Daar werden we een volk, we werden onderdrukt en God bevrijdde ons. Daarom verheugen we ons nu over al het goede dat God ons geeft, wij en de vreemdeling in ons midden.

In de passage Deut. 26, 1-11 komt de Godsnaam 2 keer 7 keer voor. Ook hier zien we de nadruk op de verbinding met God.

Vragen

In het bovenstaande horen we 4 dingen:

- a) realiseer je dat jij in wezen ook een vreemdeling was/ bent...
- b) probeer te voorkomen dat de vreemdeling jou het zelfde kan verwijten als wat jij hem verwijt/onderdrukt...;
- c) bedenk dat God kiest voor de onderdrukte, dat H/Zij groter is dan jouw eigenbelang;
- d) bedenk dat zekerheden in het leven beperkt zijn. Je kunt zelf ook vreemdeling worden – hoe wil je dan terugkijken op je oude gedrag?

Welk motief spreekt u het meest aan? Waarom? Hoe speelt dit in uw leven?

Enkele andere teksten

Bij de Profeten vormt de behandeling van ‘de weduwe, de wees en de vreemdeling’ de lakmoesproef voor de gerechtigheid in de samenleving. Zowel Jeremia als Ezechiël beklagen zich over het onrecht waaraan Jeruzalem zich schuldig maakt: de vreemdeling doet men geweld aan, wees en weduwe worden verdrukt, (Jer. 7,6 en 22,3; Ez. 22,7; zie ook Zacharia 7,10 en Maleachi 3,5). In Ezechiëls visioen over het herstel van Israël krijgen ook de vreemdelingen die onder het volk Israël vertoeven deel aan de erfenis van het land (Ez. 47,21-23). De profeet Zacharia herinnert aan de oproep van de

profeten voor hem om eerlijk/betrouwbaar recht (*mispat*) te spreken, elkaar als naasten liefde (*chèsed*) en barmhartigheid (*rachamim*) te bewijzen, de weduwe, wees en de vreemdeling niet te verdrukken en in je hart geen kwaad tegen de naaste te beramen (Zach. 7,9-10).

In het Matteüsevangelie behoort het onderdak bieden aan de vreemdeling (Mat. 25,43) tot een van de daden waaraan men degenen herkent die het Koninkrijk Gods zullen beërven, in de christelijke traditie bekend als de daden van barmhartigheid.

Voor de begeleider

De rabbijnse teksten gaan over de behandeling van de vreemdeling door het volk Israël. Het is de gulden regel negatief geformuleerd: zoals je zelf niet behandeld wilt worden, behandel je ook de ander niet. Bij het stukje uit Deuteronomium kun je je afvragen: Wie is die zwerfende Arameeër? Lees de bijlage om de nuances te ontdekken die rabbijnen aanbrengen. Is de Arameeër een onderdrukker?

De teksten uit Jeremia, Ezechiël en Zacharia vormen een aanklacht tegen het onrecht dat de kwetsbaren in de samenleving, onder wie de vreemdeling, wordt aangedaan. Een stad die God en de zwakkeren niet eert is gedoemd onder te gaan. Tegelijk echter bieden Ezechiël en Zacharia uitzicht op verlossing en herstel en uiteindelijk de heerschappij van God. Matteüs 25,31-46 grijpt op deze motieven terug, maar het meest direct op de cultuskritiek in Jesaja 58,6-7. In Jes. 58,7 is letterlijk sprake van het opnemen van 'verdreven armen' in je huis; Mattëus interpreteert dit als het onderdak bieden aan de vreemdeling.

5: Vreemdeling op aarde

Het begrip 'vervreemding' duidt op een proces waarbij mensen zich niet meer 'thuis' of 'eigen' voelen, omdat de verhouding met de wereld waarin ze leven verstoord is. In religieuze zin kan dit betekenen dat onze relatie met medemens en/of met God verstoord is, of dat we leven met het besef dat het leven zoals wij het leiden tekortschiet en niet onze eigenlijke bestemming vormt. We zijn hier op deze aarde, we zijn ook vreemdeling op aarde.

'Ik ben een vreemdeling (Hebreeuws: *ger*) op aarde, verberg uw geboden niet voor mij'. In Psalm 119,19 wordt de ervaring vreemdeling te zijn op aarde in verband gebracht met het zoeken naar de volmaakte weg, namelijk leven volgens de Tora van God (119,1). Door de Psalm heen vertelt de psalmist over zijn zoektocht als een leerproces: zoeken (vers 2.10.24), onderwezen worden (vers 12.26.108.171), overdenken (v.15.23.48.78 enz.) begrijpen (v.27), nadenken (v. 59), leren (v. 71), om dan te smeken: "Geef mij inzicht, en ik zal leven" (v. 144). Inzicht betekent verlossing (vv. 169-170), Gods woord is een lamp (v. 105), het is als een licht (vv. 130.135). De ervaring uit vers 19 wordt in vers 54 opnieuw vertolkt als vreemdeling-zijn: "Uw wetten zijn mij als een lied, in het huis waar ik vreemdeling ben." Zonder de Tora zwerft/dwaalt ('*bd*, hetzelfde woord als in Deuteronomium 26,5) de mens rond (v. 176): "Ik dwaal rond als een verloren schaap - zoek uw dienaar, want uw geboden vergeet ik niet. "

Ook het christendom kent de beelden van de weg en de reiziger, maar vult ze anders in. In het christendom van de 2^e, de 3^e en 4^e eeuw speelde de ervaring van onderdrukking – het christendom

was een minderheid - een grote rol. Christen-zijn werd beleefd en gezien als 'vreemdeling zijn op aarde', als onthecht leven om klaar te zijn voor God in Zijn eeuwigheid (die al wel hier begint!) De twee Noord-Afrikaanse kerkvaders Cyprianus († 258 g.j. en Augustinus († 430 g.j.) schrijven op hun eigen manier over hun ervaring als christen en vreemdeling op aarde.

Vreemdelingen en reizigers

“Laten we dus bedenken, geliefde broeders, dat we aan de wereld verzaakt hebben en dat we hier op aarde vreemdelingen en reizigers zijn. Laten we de dag begroeten die ons onze echte woonplaats toewijst, de dag die ons bevrijdt van de banden van dit leven, zodat we op weg kunnen gaan naar het paradijs en naar het hemels koninkrijk. Wie van ons die als vreemdeling hier op aarde vertoeft, zou geen haast maken om terug te keren naar zijn vaderland? Welke reiziger die de zee oversteekt om weer met zijn familie verenigd te worden, verlangt niet naar een gunstige wind om des te eerder zijn geliefden in de armen te kunnen sluiten? Ons vaderland is de hemel.”

Cyprianus, *Over de onsterfelijkheid*, <http://notredamedesneiges.over-blog.com/article-33http://notredamedesneiges.over-blog.com/article-33044003.html044003.html>, vertaling J. Hulshof

Uitzien naar het vaderland

“Het verlangen tijdens onze woestijntocht wekt een zekere hoop op. Wie zich waant in het vaderland, komt nooit aan in het vaderland; als hij zich reeds in het vaderland waant, blijft hij onderweg. Om echter niet onderweg te blijven, moet hij uitzien naar het vaderland, om niet af te wijken van de weg.”

Augustinus, Preek 4, 9, in: *Augustinus-Brevier*, samengesteld door Louis Janssen, o.s.b., Leuven z.j., blz. 82

Op weg als pelgrims

“De woorden van onze Heer Jezus Christus vermanen ons, dat er één doel is, waarnaar wij moeten streven zolang wij onder de mensen in deze wereld arbeiden. Wij zijn op weg als pelgrims, niet als blijvers. Wij zijn nog onderweg, nog niet in het vaderland; nog met verlangens, nog niet genietend. Maar we zijn op weg en gaan onverzwakt en zonder tussenpozen voort om eens het einde te kunnen bereiken.”

Augustinus, *Preek 103, 1*

Vervreemding in de literatuur

Het gevoel van 'vervreemding' en 'vreemdelingschap' loopt als een rode draad door de Westerse literatuur, tot op de dag van vandaag toe. Van de Odyssee tot de Romantiek en de hedendaagse literatuur: iedere tijd kent zijn eigen uitwerking van dit thema. Tegenwoordig wordt het thema in de Nederlandse literatuur vooral uitgewerkt door schrijvers met een migrantenachtergrond. Voor de 20^e eeuw kunnen we denken aan de dichter J. Slauerhoff († okt 1935), die getekend was door de romantiek die overwaarde uit de 19^e eeuw. Over 'vervreemding' dicht hij als volgt:

Het Einde

Vroeger toen 'k woonde diep in 't land,
Vrat mij onstilbaar wee;
Zooals een gier de lever, want
Ik wist: geen streek geeft mij bestand,
En 'k zocht het ver op zee.

Maar nu ik ver gevaren heb
En lag op den oceaan alleen,
Waar zelfs Da Cunha en Sint-Heleen
Niet boren door de kimmen heen,
Voel ik het trekken als een eb

Naar 't verre, vaste, bruine land...
Nu weet ik: nergens vind ik vree,
Op aarde niet en niet op zee,
Pas aan die laatste smalle ree
Van hout in zand.

Uit: *Verzamelde gedichten*, deel 2

Woninglooze

Alleen in mijn gedichten kan ik wonen,
Nooit vond ik ergens anders onderdak
Voor de eigenhaard gevoelde ik nooit een zwak,
Een tent werd door de stormwind meegenomen.

Alleen in mijn gedichten kan ik wonen.
Zoolang ik weet dat ik in wildernis,
In steppen stad en woud dat onderkomen
Kan vinden, deert mij geen bekommernis.

Het zal lang duren, maar de tijd zal komen
Dat vóór de nacht mij de oude kracht ontbreekt
En tevergeefs om zachte woorden smeekt,

Waarmee 'k weleer kon bouwen, en de aarde
Mij bergen moet en ik mij neerbuig naar de
Plek waar mijn graf in 't donker openbreekt.

Uit: *Verzamelde gedichten*, deel 1

Vragen:

- Wat maakt je tot vreemdeling?
- Waarin ligt je houvast?
- Waarin liggen overeenkomsten tussen de Psalm en vroegchristelijke teksten?
- Wat is het grote verschil tussen de vroegchristelijke teksten en Slauerhoff?
- Je kunt je ook vreemdeling voelen. Wij kennen onszelf van binnenuit, alle anderen alleen aan de buitenkant. Vooral voor mensen met psychische problemen, denk aan depressies of autisme, hebben grote moeite anderen te begrijpen of begrepen te worden. Speelt zoiets mee in deze teksten? Welke ervaringen hebt met anders begrepen worden dan je jezelf begrijpt? Of met anderen anders zien dan zij zichzelf begrijpen?
- In de jaren '60 van de vorige eeuw dichtte Jan Wit het lied: Door de wereld gaat een woord... (GvL 431 LvK 802) met als refrein: 'Here God, wij zijn vervreemden /door te luist'ren naar uw Stem. /Breng ons saam met uw ontheemden / naar het nieuw Jeruzalem... Wat maakt ons als christenen/Joden anders dat wij 'vervreemden' worden genoemd? Wat herken je daarvan in het dagelijkse leven? Sta je daarin alleen of heb je partners/ bondgenoten?

6: Vreemden? De verhouding tussen Joden en christenen.

In de Europese geschiedenis, die eeuwenlang bepaald is door het christendom, waren de Joden de 'vreemden' bij uitstek. Hun religie en gebruiken - ook wat zij aten; denk aan de mythen over het gebruik van bloed (sic!) van vermoorde christenkinderen voor de bereiding van matzes! - werd door de christelijke meerderheid als vreemd en bedreigend gezien.

Na 1945, en vooral na de jaren 1960, is de houding van de meeste christenen tegenover Joden en het Jodendom ingrijpend veranderd. Toch blijft er nog het nodige te wensen over, getuige onderstaande opmerking van een Nederlandse rabbijn:

"Op de eerste plaats merk ik vaak dat mensen van alles op ons, als Joden plakken. Voor de een zijn wij een volk van heiligen, voor de ander een volk van zondaren. In geen van beide beelden zie ik mij terug. Het zou al schelen als we gezien zouden worden als een volk van medemensen."

Vragen:

- Kunt een paar etiketten noemen die niet-Joden op Joden plakken?
- Welke etiketten plakken mensen op u of een persoon in uw omgeving, waarin u of deze persoon zich niet herkent?
- Wat zou een manier kunnen zijn om van de etikettering af te komen?

Tijdens ontvangst van de Joodse en christelijke deelnemers aan de conferentie van de International Council of Christians and Jews, juni 2015, merkte paus Franciscus het volgende op:

"We zijn geen vreemden meer, maar vrienden, en broeders en zusters."

Vragen:

Wat vindt u van de uitspraak van Paus Franciscus? Waarin zijn volgens u Joden en christenen broeders en zusters? Waarin zijn Joden en christenen volgens u nog vreemden voor elkaar? Zijn Joden/christenen in uw omgeving voor u nog altijd 'vreemde'? Waar merkt u dat aan? Vindt u dit negatief of positief, en waarom?

Joden zijn in Europa altijd een religieuze minderheid geweest. Met de toenemende secularisering worden ook christenen meer en meer een minderheid. Binnenkort is het 'minderheid-zijn' en 'vreemde-zijn' een ervaring die Joden en christenen met elkaar delen.

Vragen: Wat merkt u zelf als gelovige van dat 'vreemde' zijn in een seculiere maatschappij? Wat zou het positieve kunnen zijn van die gedeelde ervaring van Joden en christenen?

Voor de begeleider

Een valkuil bij deze vraag is om vol nostalgie terug te kijken naar de tijd toen christenen nog de meerderheid vormden en met de rug naar allerlei ontwikkelingen in de samenleving te gaan staan: niet van deze wereld, maar ook niet in deze wereld. De vraag is juist hoe christenen/katholieken en Joden, vanuit hun specifieke blik als gelovige, een positief en waar nodig kritisch geluid in de samenleving kunnen laten horen. Wat is onze kracht, juist vanuit ons 'vreemd zijn' in deze wereld? Welke ruimte geeft ons het 'in deze wereld, maar niet van deze wereld'-zijn om samen iets voor de wereld te betekenen? Welke concrete initiatieven zijn er te bedenken, waarmee we als minderheden van gelovigen kunnen samenwerken aan een positieve ontwikkelingen in onze eigen omgeving? Kennen de deelnemers al zulke initiatieven? En welke rol spelen plaatsen voor rust en bezinning in dit verband? Welke ervaringen hebben de deelnemers daarmee?

Extra

Leestips en boeken ter bespreking:

Buitenwerf, Rieuwert & van Dorp, Jaap (2016). *Uw volk is mijn volk. Ontmoet de vreemdeling in de Bijbel*. Haarlem: Nederlands Bijbel Genootschap

Van Deursen, J., Mock, L. & Poorthuis, M. (2015). *Abraham/Ibrahim en de spiritualiteit van gastvrijheid*. Amsterdam: Mastix Press.

Kalsky, Manuela. 'Jullie zijn zelf vreemdeling geweest in Egypte'
<http://www.nieuwwij.nl/verdieping/%EF%BB%BF-zelf-vreemdelingen-geweest-egypte/>

Kooi, Anne ' Vreemdeling te zijn op aarde; een Bijbelse verkenning'
<https://protestantsestemmeninbelgie.wordpress.com/2014/06/19/vreemdeling-te-zijn-op-aarde-een-bijbelse-verkenning/>

Nouwen, Henri (1988). *Open uw hart. De weg naar onszelf, de ander en God*. Lannoo.

In deel 2 van dit boek beschrijft Nouwen hoe de weg van de gastvrijheid verbonden is met de andere wegen van spiritualiteit, de weg naar onszelf en naar God.

Het boek is in 2016 opnieuw uitgegeven: <http://www.berneboek.com/biografieen-en-geschiedenis/235129-open-uw-hart-9789089721365.html>

Potok, Chaim (2000). *Omwervingen* Amersfoort: Uitgeverij BBNC.

Stoutenbeek, Jan & Vigiveno, Paul (2016). *Gids van joods erfgoed in Nederland*. Amsterdam: Uitgeverij Bas Lubberhuizen.

Interessant om tijdens de bijeenkomst de deelnemers te laten zoeken naar Joods erfgoed in de eigen omgeving.

Wessels, A. (2015). *'t Is een vreemdeling zeker - gastvriendschap tussen joden, christenen en moslims*. Kampen: Kok.

De vreemdeling in de bijbel (2007), <https://www.bol.com/nl/p/de-vreemdeling-en-de-bijbel/1001004005534437/>

Wolthuis, P. & Schenk, Sylvie (2007). *De Vreemdeling en de Bijbel*. Amsterdam: Amsterdam University Press.